

ELLER HAVAYA ELLER ŞİFAYA: ULUSLARARASI MANİSA MESİR FESTİVALİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

A Review on the Mesir Macunu Festival of Manisa

Hilal ERDOĞAN AKSU*

ÖZ

Festival, kültür aktarımının yoğun ve yüz yüze gerçekleştiği, topluma ait dünya görüşünün çeşitli ritüeller etrafında paylaşılıp hatırlandığı, belli bir mekân ve belli bir zaman dâhilinde gerçekleşen toplumsal uygulamalardır. Halk biliminin çalışma alanlarının neredeyse tamamıyla ilgili pratikler içeren festival, çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Festivalin oluşumunda festivalin zamanı, mekânı, hikâyesi, ritüelleri, programı, yemeği, katılanları, ekonomisi gibi pek çok etkenden bahsedilebilir. Çeşitli bileşenlerin bir araya gelmesiyle oluşan festival, bu bileşenlerin incelenmesiyle anlaşılacak bir yapıya sahiptir. Bu çalışmada 2012 yılında UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi kapsamında korunmaya alınan Uluslararası Manisa Mesir Festivali incelenecektir. 476 yıllık bir geçmişe sahip olan Festival'in kökeni İslamiyet öncesinde var olan bir kutlama olan Nevruz'a dayanır. Osmanlı Devleti döneminde Kanuni Sultan Süleyman'ın annesi Hafsa Sultan'ı iyileştirmek amacıyla Merkez Efendi'nin icat ettiği mesir macununun Nevruz'da halka dağıtılmasıyla Festival, Nevruz'un Manisa'da kutlanan bir şekli hâline gelmiştir. Mesir karma töreni, kortej yürüyüşü, mesire emeğe geçenlerin ruhuna mevlit okuma töreni, Hafsa Sultan'ın Merkez Efendi'ye berat vermesinin temsili töreni ve mesir saçım töreni Festival'in önemli uygulamalarındandır. Bu uygulamalar derinlemesine incelenerek Festival'in oluşumundaki katkıları ortaya konmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda festival-zaman, festival-mekân, festival-yemek, festival-ekonomi, festival-katılım, festival-iktidar ilişkisi konularında Uluslararası Manisa Mesir Festivali örneğinde çeşitli çıkarımlarda bulunulmuştur. Kutlandığı toplumun ortak hafızasını yılın belli zamanlarında çeşitli etkinliklerle tekrar etmek suretiyle canlı tutan Festival'in her bir bileşeninin Festival'in yaşatılmasında önemli bir işleve sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler

Toplumsal uygulamalar, festival, Uluslararası Manisa Mesir Festivali, Nevruz, işlev.

ABSTRACT

Festivals are intense and face-to-face social practices that take place within a certain place and a certain time, to transfer culture and collective world view by various rituals. A festival contains almost all of the practices in the fields of folklore and has a multi-layered structure. In the organism of the festival, there are many factors such as the time, place, story, rituals, program, food, participants and economy of the festival. A festival, formed by the combination of various components, has a structure that can be understood by examining these components on an individual basis. In this study, the International Manisa Mesir Festival, that taken under protection by UNESCO's Intangible Cultural Heritage List in 2012 will be examined. The Manisa Mesir Macunu Festival, which has a 476-year history, is based on Nevruz, a celebration that exists before Islam. Mesir Macunu (Mesir Paste) invented by Merkez Efendi to heal Hafsa Sultan who is the mother of Suleiman the Magnificent. The festival became the way of celebrating the Nevruz in Manisa after Suleiman the Magnificent ordered that the paste which healed his mother to be disseminated to the public in the Nevruz day since the Ottoman Period. Mesir preparation ceremony, cortege march, praying ceremony for the souls those who contributed to invention of mesir, the ceremony representing Hafsa Sultan's commendation to the Merkez Efendi and the dissemination ceremony are important practices of the Festival. This paper examined aforementioned practices and their contributions to the festival. In addition, various inferences made about festival-time, festival-venue, festival-meal, festival-economy, festival-participation, festival-potency relations in the example of International Manisa Mesir Festival. It is deduced that each component of the Festival keeps the common memory of the celebrated community alive by repeating it with various activities at certain times of the year, has an important role in maintaining the Festival.

Key words

Social practices, festival, International Mesir Macunu Festival of Manisa, Nevruz, function

* Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Arş. Gör., Sakarya/ Türkiye, herdogan@sakarya.edu.tr

Festival, toplumsal uygulamaların başta gelen alanlarından biridir. Toplumda kültürel aktarımın geniş bir halk kitlesine ulaşarak yapılabilirdiği, kültürel kodların ve geleneklerin o topluma ait insan grupları tarafından hep birlikte icra edildiği ve tekrar hatırlandığı ortamlar yaratan festivaller, kültürel iletişimin etkin bir biçimde gerçekleştiği organizasyonlardır. İletişim teknolojisinin çok ileri bir seviyede olduğu günümüz toplumlarında insanların bir araya gelebildiği ve yüz yüze iletişimin sağlanabildiği ender etkinliklerden birinin festivaller olduğu söylenebilir. Adına şölen, şenlik, tören ve festival de denilen, adlandırmalar farklı olsa da işlevleri aynı olan bu toplumsal ve kültürel oluşumlar üzerine yapılan incelemeler, sınırlı denebilecek sayıda ve niteliktedir denilebilir. Halk biliminin üzerinde az durulan konularından biri olan festival, bir sembolik anlatımlar bütünü olarak gelenekte önemli bir yere sahiptir. Robert J. Smith, “Karmaşık ve yapısal bir oluşum olan festival, bileşenlerinin ilişkisi kavranmadan anlaşılabilir.” (2009: 347) demektedir. Bu karmaşık yapıyı analiz etmenin yollarından biri, her bir bileşenin festivalin oluşumdaki katkı ve işlevini belirlemekten geçer. Zaman, mekân, tarihsel gerçeklik veya hikâye, bunların etrafında oluşan inanç, kostüm, yemek, katılım ve ekonomi gibi festivalin alt yapısını oluşturan bileşenlerinin ve bu bileşenlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin incelenmesiyle bir festival okuması gerçekleştirilebilir. 2012 yılında İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi’ne alınan Uluslararası Manisa Mesir Festivali, 476

yıllık geçmişiyle ve dayandığı tarihsel arka planla köklü ve çok yönlü bir etkinliktir. Türkiye’nin en eski festivallerinden biri olarak nitelendirilebilecek Festival, var olan karmaşık ve çok katmanlı yapısıyla bahsedilen yöntemle incelemeye uygun bir yapıdadır. Makalede bu yıl 477. si düzenlenecek olan Uluslararası Manisa Mesir Festivali yukarıda adı geçen bileşenleri açısından bir çözümlemeye tabi tutulacaktır.

Festivalin kökleri Kanuni Sultan Süleyman’ın annesi Hafsa Sultan’ın tedavi edilemeyen hastalığına ilişkin tarihî bir hikâyeye dayandırılır. Sultan Camii Medresesi’nin başhekimisi Merkez Efendi, Hafsa Sultan’ın hastalığını tedavi etmek üzere pek çok çeşit baharat ve bitkiden elde ettiği özel bir karışım hazırlar. Hafsa Sultan’ı anında iyileştiren bu özel macun, o zamandan beri “mesir macunu” olarak bilinir. Bu karışımdan şifa bulan Hafsa Sultan, mesir macununun halk tarafından tanınmasını ve kullanılmasını onlara sağlık getirmesi ümidi ile ister. Bu dilek üzerine mesir macunu küçük kâğıtlara sarılarak 21 Mart Nevruz Günü Sultan Camii’nden halka dağıtılır. Bu olayın anısına her yıl Sultan Camii’nin çevresinde halk toplanır ve bu şifalı buluş kutlanır. Macun ilk önceleri darüşşifadaki hastalara verilirken macunun ününün duyulmasından sonra halkın da macundan ısrarla talep etmesi sonucu halka da dağıtmaya başlanmıştır. Yalnız her isteyene macun verilmesinin zorluğu ortaya çıkınca macunun yukarıda da sözü edildiği gibi 21 Mart Nevruz Günü Sultan Camii’nden halka saçılmak suretiyle dağıtılması kararlaştırıldı.

rlmıştır. Festivalin dayalı olduğu bu hikâyedeki Kanuni Sultan Süleyman, annesi Hafsa Sultan ve Merkez Efendi gibi kişilerin tarihte yaşamış gerçek şahsiyetler oluşu, bu hikâye üzerine kurulan festivali 476 yıldır kutlanan güçlü bir geleneksel festival olarak günümüze getirmede önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Aynı zamanda hikâyesi olan veya var olan hikâyesi unutulmamış bir geleneğin sürdürülebilirliğinde hikâye önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Festivalin hikâyesi ve hikâyeye konu olan kişilerin gerçekliği festivalin sürdürülebilirliğinde önemli bir işlevi yerine getirmektedirler.

Geleneksel olarak 1539'dan beri kutlanan bu festival, en az dört günden on güne kadar sürerdi (Tuser, 1958: 8). Bu programlamada 21 Martın esas alındığı ve mesir saçım gününü, katılımı arttırmak amacıyla Pazar günlerine denk getirmenin önemli olduğu söylenilebilir. Nevruz nedeniyle mesirin 21 Mart gününde karılması gerekliliği, 21 Martı festivalin değiştirilemeyecek özel günü yapmıştır. 21 Mart tarihinden sonraki kutlamaların farklı günlere yayıldığı söylenebilir. Son yıllarda festivalin nisan ayında kutlanıldığı görülmektedir. Mesir karma töreni 21 Martta gerçekleşirken çeşitli kutlamaların nisan ayında gerçekleşmesinin çeşitli sebepleri söz konudur. 2014 yılında vali tarafından festival programında değişiklik yapıldığı, 21 Mart Nevruz bayramında başlayan Mesir Macunu Karma Töreninin ardından yapılacak kutlamaların Mahalli İdareler seçim yasaklarına denk gelmesi nedeniyle 22-27 Nisan tarihinde yapılacağı duyurulmuştur.¹

Bir sonraki yılda kutlanılan festival için de 21 Martın değişmediği, sonraki kutlamaların ise hava şartlarının daha iyi olması ve buna bağlı olarak katılımın fazla olacağını düşünülmesi nedeniyle kutlamalar 21-26 Nisan tarihlerinde yapılmıştır.² Son olarak 2017 yılı kutlama programının da 16 Nisan günü yapılacak olan Anayasa Değişikliği Referandumu nedeniyle 25-30 Nisan tarihlerinde gerçekleştirileceği ilan edilmiştir.³ Beverly Stoltje, "... şenlik takvime bağlı şekilde hep belli bir tarihte ya da yılın bir zamanında yapılır ve bu toplumsal grubu doğanın döngüsel gücüne zamanın sonsuzluğuna bağlar. Her yıl tekrarlanan bir şenlik, bir yandan da gelenek ve değişimi karşılaştırır. Anlamın kökeninde bulunan geçmişi vurgularken bir yandan da bugün için ve geleceğe dönük olarak yapıldığından, yeni ve farklı olanın canlılığına katkıda bulunur, onu destekler" (1992: 267'den aktaran Yurdakul, 2006: 81) demektedir. Festivallerin takvimsel bir döngüyle yılın belli bir zamanında yapılıyor olması geleneğin sürekliliğini vurgularken zamanda yapılan bazı değişiklikler geleneklerin durağan olaylar olmamasıyla ve içinde buldukları dönemin şartlarından etkilenmeleriyle ilişkilidir. Mesir Festivali örneğinde de görüldüğü üzere takvimsel bir döngü olan 21 Martın değişmeyen tarih olduğu görülmektedir. Buna karşılık kutlama vaktinin siyasi şartlardan ve doğa olaylarından etkilenmesi söz konusudur.

Tuser, eserinde festivalin 1539'dan beri kutlandığını belirtse de Karaöz, Cumhuriyet döneminde bu geleneğin, devrin valisi Müştak

Lütfi Bey'in "saltanat bakiyesi" şeklindeki yorumu üzerine 1926 yılında kesintiye uğradığını belirtmektedir (Karaöz, 1960'tan aktaran Çay, 1991: 128). Ancak daha sonra Manisalıların gayretleriyle 1952 tarihinde yeniden canlanan kutlama törenleri günümüze kadar kesintisiz devam etmiştir (Çay, 1991: 128). Cumhuriyetin ilk yıllarında halk bilimi çalışmalarını da içine alan kültür politikalarının kadim bir festival üzerindeki yaptırım gücü söz konusudur. Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni kurulan devletin değerlerinin benimsetilmesi amacıyla Türk kültürünü yansıtan şenlikler öne çıkarılırken Osmanlı Devleti döneminde şekillenmiş bir festival olan Mesir Festivali'nin yasaklanması söz konusudur. Yukarıda bahsi geçen festivalin kutlanma yasağı ve festivalin tarihlerinde yapılan değişiklikler iktidar ve buna bağlı dönemseller kültür politikalarının festival üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Geleneksel mesir macunu karma töreni istisnasız festivalin ilk günü yani 21 Mart günü yapılmaktadır. Bunun sebebi macunun o devir tababet anlayışına göre ilkbaharın birinci günü yani Nevruz günü (21 Mart) yenmesi gerektiğidir (Tuser, 1958: 4). Bu anlayış zamanla yukarıda görüldüğü üzere 21 Martta macunun "yenme"sinden "karılma"sına dönüşmüştür. Bu dönüşümü uzun bir süreçte değişen sosyal şartların etkilediği söylenebilir. Macunun yapılış tarihi yani Nevruz, baharın gelişi, doğanın uyanışı, bolluk ve bereketin gelmesini ifade etmektedir. Bu yönüyle 21 Mart, macunun aşağıda sözü edilecek özelliklerini kazanmasında kilit bir gündür. İnsanlar baharın gelişine

yani mevsimsel döngüde yeni yılın ilk gününe çeşitli baharatlardan yapılan, hastalıkları tedavi edici ve cinsel gücü arttırıcı fonksiyonu bulunan bir çeşit kürün yenmesiyle eşlik ederler. 21 Martın doğanın yenilenmesi, bolluk bereket gibi temsilleri macunun tedavi edici ve cinsel güç arttırıcı etkileriyle yani üreme olgusuyla beraber düşünüldüğünde festivalin 21 Mart-mesir macunu ilişkisi anlaşılmaktadır. Günümüzde ise halkın geniş katılımını sağlamak amacıyla macunun dağıtım günü Nevruz'a en yakın olan Pazar gününe ya da festivalin son gününe denk getirilmektedir. Yani nisan ayında yapılan mesir saçım töreni kutlamaları Nevruz tarihinden epey uzaklaşmış görünmektedir. Geleneğin bu şekilde bir değişim yaşamasında kültürün devingen yapısı ve zamanlar değişen sosyal, siyasi ve kültürel şartlar etkili olmuştur denilebilir.

Festivalin Hafsa Sultan, Merkez Efendi ve mesire emeği geçenlerin ruhuna mevlit okutulması kısmı her yıl istisnasız yapılan faaliyetlerdendir. Mevlit okutma işlemi festivalin Cuma gününe denk gelen gününde yapılmaktadır. Cuma gününün Müslümanların kutsal günü olmasından dolayı mevlidin bu günde okunuyor olması festivale dinî bir misyon yüklemektedir. Mevlit, İslamiyet'te ölenlerin ruhunu yâd etmek, onları kabirlerinde mutlu etmek için yapılan bir anma törenidir. Törende Süleyman Çelebi'nin *Mevlit* adlı eseri okunup ölenlerin ruhuna dua edilir. Mesir Festivali'nde böyle dinî bir törenin de var olması festivali din ile ilişkilendirmiş olur. Mevlit okutulması ve 21 Martta yapılan macun karma töreninin dua ve ilahiler eşliğinde gerçekleştirilmesi festivalin İslami kodlarını ortaya koyar. Bu durum bir

yandan festivali, kutlandığı ülke nüfusunun büyük çoğunluğu müslüman olan bir ülkede sağlam temellere otururken öte yandan festivali oluşturan ritüellerin dini bir içeriğe sahip olması geleneğin devamını sağlamada önemli bir işlev üstlenmiş olur.

Fotoğraf 1 Hafsa Sultan'ın ünlü bir sanatçı tarafından temsil edilmesi⁴

Festivalin son günü Hafsa Sultan'ın Merkez Efendi'ye berat vermesinin temsili bir canlandırması yapılır. Bu tarihi canlandırma her yıl farklı tiyatro veya sinema sanatçılarının dönemin kıyafetlerini giyerek yaptığı bir nevi tiyatro gösterimidir.

Tarihsel canlandırma aktiviteleri sosyal, kültürel, eğitsel ve eğlenceli olabilmekte; geçmişten gelen bazı gerçeklerin ve bakış açılarının (dönemin kıyafetlerini giyme, müziklerini dinleme, yemeklerini yeme ve uygun atmosferini yeniden oluşturmayı deneme gibi) yeniden oluşturulması ve gerçekleştirilmesinden meydana gelmektedir. Amaç, belirli tarihsel gerçekler veya durumları, belli bir süre içinde o döneme en yakın anlamıyla yaşamaktır. (Sanchez, 2009: 13'ten alıntılan Berk, 2012: 77).

Festival'deki bu canlandırmanın amacı festivali somutlaştırarak insan-

ları bahsi geçen tarihi devire götürmek suretiyle halkı festivalin tarihi gerçekliğine bir kere daha hatırlatarak ikna etmektir.

Karnavallarda sembolik dışavurumları sağlayan ve şenlik iletişimini gerçekleştiren araçlar arasında ilk akla gelenlerden biri kendini sergileme, gösterme ve görülme boyutunda büyük ağırlığı olan kostümler ve maskelerin kullanımındır. Sembolik formlar, kapsamlı bir kültürel birikimin iletilmesini büyük bir başarıyla sağlamaktadır. Çünkü bu semboller, mesajları bir anlamda özetlemekte ve kendinde yoğunlaştırmakta, maddeleştirmektedir. İletilen mesajın zaman içinde oluşmuş birçok boyutu, birçok farklı anlamı, seçilen sembolde toplanmaktadır. Bu nedenle şenliklerde en önemli ve anlam yüklü sembollerden biri maskeler ve kostümlerdir. Bunlar katılımcıları bir mesaj taşıyıcısına dönüştürmektedir (Stoeltje, 1992: 270'ten aktaran Yurdakul, 2006: 78).

Fotoğraf 2 Kanuni Sultan Süleyman'ın tarihi kostümle temsili

Stoeltje'nin bahsettiğinin aksine katılımcıların festivale özel bir kostüm veya maske ile katılmadıkları Uluslararası Manisa Mesir Festivali'nde sadece tarihî olayı canlandıranların tarihî kostümler giymesi söz konusudur. Giyilen kostüm 16.yüzyılın Osmanlı Devleti'ni yansıtmakta ve hafızalara o dönemi hatırlatmaktadır. "Uluslararası Manisa Mesir Festivali niçin kutlanıyor? Neden Manisa'da kutlanıyor? Niye Kanuni Sultan Süleyman, Hafsa Sultan ve Merkez Efendi isimleri anılıyor? Yahut Mesir macunu nasıl ortaya çıktı?" gibi sorulara festivalin sembolik tüm formlarını özetleyen bu kostümler ve oynanan piyes cevap vermektedir. Festivalle birlikte her yıl tekrarlanan bu kimlik gösterisi festivalin dayandığı derin tarihî köklerin görsel hafıza yoluyla canlandırılarak korunmasına yardımcı olmaktadır.

Fotoğraf 3 Temsili olarak gerçekleştirilen mesir karma töreni

Berat verme temsili töreninin ardından Mesir saçım töreni gerçekleştirilmektedir. Sultan Camii altında toplanan halka kubbe ve minarelerden her yıl tonlarca mesir macunu saçılmaktadır. Dağıtımın minarelerden saçılarak yapılması festivalin en kalabalık ve en heyecanlı kısmını oluşturmaktadır denilebilir. Bu ritüelin Festival'in son gününün son etkinliği olması ve hafta sonu tatiline denk gelmesi katılımın fazla olmasını etkilemektedir. İş bulmak, evlenmek, çocuk sahibi olmak ve şifa bulmak amacıyla mesir macunu kapmak için toplanan halka mesir saçılması etkinliği renkli görüntüler oluşturmaktadır. Sultan Camii altında toplanan halka kubbe ve minarelerden saçılan mesir macunu, ayırım gözetmeksizin bir dağıtımın yapıldığı ve kismetinde olanın macunlardan elde edebileceği anlamına gelir.

Fotoğraf 4 Mesir Camii'nden halka mesir saçılması

Fotoğraf 5 Camii'den saçılan mesir macunlarını toplamaya çalışan halk

Uluslararası Manisa Mesir Festivali'nde festivalin ana çatısını oluşturan mesir macunu karma töreni, emeği geçenlere okunan mevlit, berat verme temsili töreni ve mesir saçım töreni dışında turistik ve ticari amaçlı, geleneksel kökleri olmayan ve yıldan yıla değişiklik gösteren sanat etkinlikleri, dans gösterileri, sergi ve fuar açılışları konserler vb. gibi birtakım etkinlikler de söz konusudur.

Festival mekânları bir karşılaşma mekânı olarak festivalin tüm canlılığıyla yaşandığı, insanların bir araya gelebildiği önemli yerlerdir. Festivalin hikâyesine konu olan Kanuni Sultan Süleyman emriyle mimar Acem Ali'ye yaptırılan 16. yüzyıl Osmanlı mimarisi örneği olan Sultan Cami ve külliyesi Festival'in kutlandığı mekândır. Manisa'nın çeşitli sokak ve caddelerinde de festival kapsamında çeşitli etkinlikler gerçekleşiyorsa da festivalin asıl mekânı Sultan Camii ve külliyesidir. Sultan Camii'nin Festival ile iç içe geçmiş tarihî yapısı Camii'nin halk arasında Mesir Camii olarak da anılmasına sebep olmuştur.

Fotoğraf 6 Festival mekânı olan Mesir Camii ve avlusu

Stoeltje, karnavalın kamusal bir etkinlik olduğunu karnaval mekânının bir kamusal alan olduğunu ve karnavalların geçici olarak da olsa kendi kamusal mekânlarını oluşturduğunu anlatır. (1992: 260-266'den aktaran Yurdakul, 2006: 68). Aslı itibarıyla bir ibadethane olan Sultan Camii ve çevresi, festival süresince festivalin mekânı olmaktadır. İnsan kalabalığının bir araya toplandığı, eğlencelerin yapıldığı, mesire emeği geçenler için mevlidin okutulduğu, temsili törenin izlendiği, mesir saçımının yapıldığı yer olarak Sultan Camii, kaybolmuş iletişimin yüz yüze gerçekleştirildiği bir alan hâline dönüşür. Festivaller kutlandıkları zaman ve yer itibarıyla zaman ve mekânı dönüştürmektedirler. Sahip olduğu hikâye ve onun etrafında gelişen ritüeller festivale ait geçmişteki o anı tekrar ederek özel bir zaman ve özel bir mekân yaratırlar. Söz konusu bu özel mekân festival

boyunca gündelik hayatın akışındaki kullanımından farklı bir kullanıma ev sahipliği yapmaktadır. Sultan Camii, gündelik ve sıradan zamanın dışına çıkarak kısa süreliğine de olsa özel bir mekân haline gelmektedir.

Kültür koruma anlayışlarında son dönemlerde yaşanan değişim kültürün yaşatılarak korunması yönündedir. Kültürün yaşatılması o kültürü yaşatacak insan topluluğuna bağlı olduğu kadar o kültürün sürdürüldüğü mekâna da bağlıdır. Bu anlamıyla kültürel mekânın korunması o mekâna bağlı olan geleneğin ve gelenek aktarımının da güvence altına alınması anlamına gelir. Bu kapsamda Sultan Camii, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 1988 yılında SİT alanı olarak ilan edilmiştir.⁵

Mekânın festival üzerindeki etkisi kadar festivalin de mekân üzerindeki etkisi bahsedilmeye değerdir. Sultan Camii ve festival arasındaki ilişkinin yanında Manisa şehri ile Uluslararası Manisa Mesir Festivali arasındaki ilişkiden de bahsetmek mümkündür. Festivalin kutlandığı şehir olarak Manisa'nın adının festivalle beraber anıldığı görülmektedir. Festivalin orijinal isminin kayıtlarda Uluslararası Manisa Mesir Festivali olarak yer alması bunun bir göstergesidir. Bunun dışında bir algı olarak mesir denince Manisa, Manisa denince akla mesir macunu ve festivalin gelmesi söz konusudur.

Festivallerin önemli parçalarından biri de festivale özgü yapılan ve katılımcılarla birlikte yenen özel bir yemektir. Merkez Efendi'nin Hafsa Sultan'ı iyileştirmek amacıyla çeşitli baharatları birleştirerek hazırladığı

macun, Festivale adını veren yiyecek olmasıyla önemlidir. Manisa'yı Mesir'i Tanıtma ve Turizm Derneği Başkanı Ufuk Tanık, macunu geleneğe en uygun şekilde yaptıklarını, macunun orijinalinde 80 küsur baharatın bulunduğunu ancak zamanla çoğu baharata ulaşılamaması sonucu 41 çeşit baharat kullandıklarını ifade etmektedir. 41 sayısını seçme nedenleri olarak İslam dininde uğurlu bir sayı olmasını öne sürmektedir. Türk mitolojisinde de önemli bir sayı olan 40 sayısı ile ilgili olarak Schimmel, "hazırlanma ve tamamlanma sayısı" ifadesini kullanmaktadır (2000: 265). Türk mitolojisinde ve İslam dininde önemli olarak görülen 40 sayısına karşılık 41 sayısı hakkında yeterli bilgi bulunamamıştır. Ancak 40 sayısının bir fazlası olması nedeniyle 41 sayısının 40'ın anlamını pekiştirmek amacıyla kullanıldığı söylenebilir. Bu anlamıyla ele alındığında 41 çeşit baharat, sağaltma için "tamam olma, yeterli olma" anlamlarını taşıyabilir.

Fotoğraf 7 Renkli kâğıtlara sarılan mesir macunu

Festival boyunca macunun karılması, dağıtılması, macuna emeği geçenlerin anılması gibi birçok etkinlik, mesir macunu etrafında şekillenmektedir. Bu özelliğiyle mesir macunu

etrafında gelişen pek çok ritüele dayanak oluşturması yönüyle bir yiyecek olmaktan öte bir anlam taşımaktadır. Tüm bu ritüellerin gerçekleştirilmesi ve insanların bu ritüeller etrafında toplanması işlevini mesir macunu tek başına üstlenmektedir.

Mesir macununun içeriğinde anason, çörekotu, hardal tohumu, Hindistan cevizi, kakule, karabiber, karanfil, kimyon, kişniş, ravent, safran, sakız, tarçın, vanilya, yenibahar, zencefil, havlıcan, portakal kabuğu, sinameki, rezene gibi bitki ve baharatlar bulunur. Merkez Efendi'nin çeşitli baharatları belli bir sıra ve düzen içinde karması sonucu meydana gelen bu macunda toplamak istediği şifa has-saları; kuvvet verici, iştah açıcı, hazmı kolaylaştıran, sinirleri teskin eden, dimağı tembih eden ve yorgunluğu gideren, zihni açan, kalbi takviye eden, safra akıtıcı, kanı tasfiye eden, kan dolaşımını kolaylaştıran, hormonları kuvvetlendiren (afrodizyak) tesirlerdir (Tuser, 1958: 7). Macun yapılırken dua ve ilahilerin okunmasının macuna tıbbi sağaltmanın yanı sıra "okunmuş yiyecek" olması yönüyle de bir kutsallık atfedildiğini göstermektedir.

Dua ve ilahiler eşliğinde karılan macunun yapımında çalışan pek çok kişi, aşçıbaşının bilgi ve deneyimini paylaşmakta, çalışanlar arasında bilgi aktarımı sağlanmaktadır. Karılan macunun paketlenmesi için temiz, sabırlı ve deneyimli en az on dört kadın ortaklaşa çalışır.⁶ Macunun festivaldeki birleştirici etkisi macun yapımında bir araya getirdiği insanlar üzerinde de görülmektedir.

Macun hakkında pek çok halk inancının varlığından söz edilmekte-

dir. Bunlardan birkaçı; Macun yiyeni o yıl yılan/çıyan sokmaz, macun yiyen hastalıklardan korunur, bekâr olan genç kızlar o yıl içinde evlenir, çocuğu olmayan kadınların çocuğu olur, şeklindedir. Hem dayandığı hikâyedeki macunun iyileştirme etkisi hem de dinî unsurlarla kazandığı kutsallığı mesir macunu etrafında bu türden inançların oluşmasına ortam hazırlamıştır denilebilir.

Birlikte yenen yemekler şenliklerde önemli bir yer tutmaktadır. Toplu halk etkinliklerinde birlikte yemek yemenin özellikle grup bağlarını sağlamlaştıran etkisi söz konusudur. Genellikle belli bir yer ve zamanda, büyük bir zamanda, büyük grupların katılabileceği bir etkinlik şeklinde gerçekleşen birlikte yemek yeme etkinlikleri bir yandan grup kimliğini cisimleştirir ve şenliğe özel yemeklerle hem etkinliği hem de ortak bir kültürü belirtir, bir yandan da kolektif bir yemek etkinliği olduğundan çok sayıda insanın aynı anda bu geleneksel kültürel etkinliğe katılması, belli zamanda belli yiyecekleri yemesiyle grup kimliğinin sağlamlaşmasını sağlar (Stoeltje, 1992: 265'ten aktaran Yurdakul, 2006: 80). Mesir macunu yılın başka zamanlarında da tüketilen bir yiyecek olmasına karşın toplu bir şekilde festivalde tüketilmektedir. Yukarıda da değinildiği üzere macunun yapım aşamasından, halka dağıtım aşaması ve tüketilmesi aşamasına kadar tüm etkinlikler festivale katılanlar eşliğinde gerçekleştirilmektedir. Bu şekilde macunun tarihi hikâyesi hatırlanarak macunun yapım aşamasından tüketim aşamasına kadar katılımcılar eşliğinde grup kimliği tekrar edilmektedir.

Kültür Ekonomisi ve Yönetimi adlı kitabında kültür ile ekonomi arasındaki ilişkiden bahseden Nebi Özdemir, kültürün ekonomik bir boyutu ve ekonominin de kültürel bir yanı olduğunu ifade etmektedir. Kültür, insanın doğaya katkıları olması sebebiyle ekonomik unsur ve faaliyetler kültürün; ekonomi de her türlü üretim-tüketim sürecini içermesiyle bütün kültürel alanlar da ekonominin araştırma sahasıyla ilgilidir (2012: 29). Bir üretim ve tüketim alanı olarak festivallerin de ciddi bir ekonomik boyutu olduğundan söz edilebilir. Festivallerin yurt içi ve yurt dışında reklamının yapılması, pazarlanması, festivale sponsor arayışları belli bir ekonomik bütçeyi beraberinde getirmektedir. Her yıl yurt içi ve yurt dışından pek çok katılımcıyla gerçekleştirilen Uluslararası Manisa Mesir Festivali'nin bütçesi gündem konusu olmaktadır. Manisa Belediyesi, İl Özel İdaresi ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ortaklaşa oluşturulan bütçe, festivalin organizasyonunun gerçekleştirilebilmesi için önemli bir kaynaktır. Festivalin UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi kapsamında korunmaya alınması, UNESCO ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın mali olarak festivali desteklemesinde büyük bir etken olduğu söylenebilir. Festivalin resmî platformlarda kabul görmesinin ekonomik bir getiri sağlaması kültür ve ekonomi ilişkisini iyi bir şekilde ortaya koymaktadır.

Manisa'yı ve mesiri dünyaya tanıtmak amacıyla kurulduklarını ifade eden Manisa'yı ve Mesiri Tanıtma ve Turizm Derneği'nin festivali ve onun ürünü olan mesir macununu ekono-

miye dönüştürmüş bir kurum olduğu söylenebilir. 5 ton mesir macununun yaklaşık 150 bin liraya mal olduğunu dile getiren dernek başkanı Tanık, "Biz dernek olarak yıl boyunca yaklaşık 350 bin lira değerinde mesir macunu üretiyoruz. Resmî kurumlar, okullar, STK'lar gibi pek çok kurum ve kuruluşa ücretsiz mesir veriyoruz. Manisa'nın ve mesirin tanıtımına katkıda bulunuyoruz. Bunun dışında piyasada satışa sunuyoruz. Macun-i Mesir markasıyla geleneğe en yakın mesiri biz üretiyoruz. Ayrıca üretim aşamasında 20 işçimiz çalışıyor. İstihdamda bulunuyoruz. Tüm kazanılan para halk kültürünü tanıtmak amacıyla kullanılıyor. Bu dönem çıkardığımız iki kitap ile de Manisa'nın tanıtımına yeni bir değer kazandırdık"² şeklindeki konuşmasında kültürü ekonomiye dönüştürdüklerini, elde edilen ekonomiyi de tekrar kültürün yararına kullandıklarını belirtmektedir. Kültür endüstrisine sıcak bakmayan Theodor Adorno, Max Horkheimer ve takipçileri kültürün pazarlanmasıyla değiştirilmesine, tüketim ürününe dönüştürülerek metalaştırılmasına karşı çıkmaktadırlar. Bu olumsuzlamalara karşın kültür endüstrisi hızla ilerleyen elektronik çağda gelişimini sürdürmektedir. Özdemir'in de belirttiği üzere kültür endüstrisi ideolojik olumsuzlamalardan kurtulup olumlu çağrışımlara ve imaja sahip olmaya başlamıştır (2012: 11). Toplumların hızla dijital ve sanal ortamlara geçişi beraberinde farklı kültür bağlamlarını getirmiştir. İşte bu farklı sanal kültür bağlamları ancak kendine uyum sağlayan kültürleri geleceğe taşımaktadır. "Var olan kültürel bellek; hız-

la elektronik, sanal ve dijital ortama aktarılmaya başlanmıştır. Kültürel yaratım, aktarım ve tüketim farklılaşmıştır.” diyen Özdemir (2012: 12), kültürün artık bu yeni sisteme uyum sağlaması gerektiğini belirtmektedir.

Derneğin internet sitesinde mesir macunu kavanoz, tüp, çubuk şekillerinde ve epimedyumlu macun, mesir çayı, mesir çikolata gibi çeşitleriyle adrese kargo satışlarının olduğu görülmektedir.⁸ Festivale ait özel bir yiyecek olan mesir macununun bu şekilde pazarlanabilir bir ürüne dönüştürülmesi macunun bağlamından koparılması ve bir tüketim eşyasına dönüştürülmesi anlamına gelmektedir. Öte yandan bu şekilde bir kültür aktarımının geleneğin geleceğe taşınmasında olumlu bir etkiye sahip olduğu da göz ardı edilemez.

“Gelenekler bileşkesi, çok işlevli (ekonomik, siyasal, kültürel, sosyal vd.) bir sistem olarak tanımlanan eğlence, her dönemde ekonomik açıdan tüketimi, dolayısıyla üretimi, dolaşımı, ticareti olumlu yönde arttıran kültürel bir bağlamdır.” diyen Özdemir, en iyi tüketicinin eğlenen birey olduğunu belirtmektedir (2012: 35). Bu açıdan bakıldığında Uluslararası Manisa Mesir Festivali de gerek festival öncesi yapılan hazırlıklarla; gerek festival esnasında katılımcıların tüketimiyle ekonomiyi olumlu yönde etkilemektedir. Festivale yurt içi ve yurt dışı kaynaklı katılımın yoğun olması, festivalin yapıldığı şehri ekonomik anlamda canlandırmaktadır. Ayrıca festivalin medyada gündem oluşturması şehrin bir reklamı olarak düşünülebilir. Festival sayesinde reklamı yapılan şehir bundan ekonomik kazanç sağlamak-

tadır. Bu ekonomik canlanmayı göz ardı etmeyecek yönetimler, geleneğe gereken önemi vererek şehirlerinde festival turizminin oluşmasını sağlayabilirler.

Festivallerin temel özelliklerini ortaya koyarak, Türkiye’deki festivallerin dünyadaki festivallerden farklılaştığı noktaları belirlemeye ve bu farklılığın nedenlerini ortaya koymaya çalıştığı tezinde Selin Yurdakul, festivalleri, “...katılanların kendilerinden kaynaklanan ya da kendileriyle ilgili konular çerçevesinde yine kendilerinin söz söylediği, kendileri için ve kendileri tarafından gerçekleştirilen, katılanların ekonomik, toplumsal, siyasi, kültürel ve tarihi boyutlarıyla, gündelik yaşamlarıyla ilgili önemli ipuçları içeren ve gündelik yaşamda etkisi süreceği yeni anlamların kolektif olarak üretildiği” (2006: 84) etkinlikler olarak tanımlamaktadır. Tanımda “kendilik” ve “katılım” dikkat çeken öğelerdir. Stoeltje, bu durum ile ilgili olarak insanların seyirci ve tüketicisi olarak katılımının sağlandığı festivallerin toplumun sosyal hayatına temel dayanak noktası olamayacağını ifade etmektedir (2009: 337).

Fotoğraf 8 Festivali güvenlik duvarının arkasından izleyen katılımcılar

Avrupa kaynaklı festivallerde katılımın bizzat halk tarafından oldu-

ğu, halkın izleyici konumunda olmadığı, aktivitelere doğrudan katıldığı göz önüne alındığında Türkiye'deki festivallerin çoğunda bu özelliklerin olmadığı söylenebilir (Yurdakul, 2006). Uluslararası Manisa Mesir Festivali'ne bakıldığında ise durum pek değişmemektedir. Büyükşehir Belediyesi tarafından plan ve programı yapılan, maddi kaynağın ise devlet kanalıyla sağlandığı festivalde halk doğrudan seyirci ve tüketici durumuna düşmektedir. Halkın belki de sadece mesir saçım töreninde katılımcı olabildiği festivalde festivalin ana planında yer alan macunun hazırlanmasına, dualar eşliğinde paketlenmesine, berat verme temsili törenine ve kortej yürüyüşüne dahi halkın doğrudan katılımı gözlemlenmemektedir. Macunun karılması ve paketlenmesi belediye tarafından belirlenen kimseler tarafından belli bir ücret karşılığında yaptırılmaktadır. Berat verme temsili töreninde tarihî canlandırmanın halk tarafından yapılmadığı, her yıl farklı ünlülerin yer alması hatta bunun bir magazin haberi olması da festivale katılımın bizzat halk tarafından yapılmadığını göstermektedir. Kortej yürüyüşünde ise mehter takımı, Manisa'da şehzadelik yapmış Osmanlı padişahları, Hafsa Sultan ve nedimleri ve Merkez Efendi'yi özel kostümleriyle temsil edenlerin yanında iktidarın⁹ katılımı söz konusudur. Köklü bir geleneğe katılarak kültürü önemsediklerini ve korumakta olduklarını göstererek halkın güvenini kazanan iktidar, festivallerin politik işlevini (İmirgi, 2005: 35) iyi bir şekilde kullanmaktadır.

“Açılış töreni: Geçit töreni ya da kortej gibi basit veya ayrıntılı bir tö-

ren, resmî açılışı sağlar. Bu törende, bireylerin, kurumların ve bazen kostüm giymiş karakterlerin gösterisi, topluluğun sosyal yapısını açığa çıkarabilir ve aynı zamanda topluluğun egemen değerlerini doğrular.” (Stoeltje, 2009: 336). Festivalde Manisa Valiliği önünden başlayan ve Sultan Camii'nde son bulan kortej yürüyüşü Stoeltje'nin görüşünü doğrular niteliktedir. Mehter takımının çaldığı marşlar eşliğinde başlayan kortej, Manisa'da şehzadelik yapan Osmanlı padişahları, Merkez Efendi, Hafsa Sultan ve nedimelerini geleneksel kostümler eşliğinde temsil edenlerin geçişleriyle devam etmektedir. Osmanlı kültürünü yansıtan kortejin büyük çoğunluğu ile iktidar üyelerinin bir arada olduğu kortej yürüyüşü festivali kutlayan toplumun kökleri Osmanlı Devletine dayanan sosyal yapısını ortaya koymaktadır. Bu durumun aynı zamanda dönemin iktidarının Osmanlı kültürünü reddetmediğini de göstermektedir denebilir.

Fotoğraf 9 Geleneksel Osmanlı kıyafetleriyle gerçekleştirilen kortej yürüyüşü

Festivalin fuar ve sergi açılışları, bando ve mehter takımı gösterileri, halk oyunu gösterileri, Türk Halk Müziği ve Türk Sanat Müziği konserleri, ünlü sanatçıların katıldığı gece konserleri, Mesir Konferansı ve Nevruz ve

Mesir Macunu ile ilgili çeşitli gösteri etkinliklerinden oluşan programı, halka sergilerle sınırlı bir katılım imkânı vermektedir ve planlanan gösterilerin izleyicileri içine katmayı amaçlayan herhangi bir boyutu göze çarpmamaktadır. Tarihî boyutun tanıtımında öne çıkarılması gerekliliğinin yetkililer tarafından belirtilmesine ve şenlikte bunun yapılacağına belirtilmesine rağmen düzenlenen etkinlikler, tarihî olayların temsili canlandırmalarından, belirlenen saat ve yerde izlenecek gösterilerden ileriye götürülmemekte, etkinliklerin zaten var olan toplumsal, tarihsel ve kültürel boyutu şenliğe yansıtılmamaktadır (Yurdakul, 2006: 138).

Mihail Bahtin'in karnaval modeli Avrupa festivallerinin de özelliği olduğu üzere hiyerarşinin alt üst olmasına dayalıdır. Var olan toplumsal düzenin geçici olarak bozulduğu halk ile iktidarın yer değiştirdiği "tersine dönmüş bir dünya" söz konusudur (2014: 97). Bahtin'in "tersine dönmüş dünya"sı Manisa Mesir Festivali'nde yoktur. Düzen ve disiplin vardır. Bütün eğlenceler, gösteriler, coşkulu katılım sırasında gündelik hayatta etkisi hissedilen mevcut kurallar büyük ölçüde korunmakta, bu kuralların dışına çıkılmamaktadır. "Bayram, tüm yasaklamaları ve hiyerarşik engelleriyle resmî sistemin tamamının geçici bir süre askıya alınması anlamına geliyordu. Kısa bir süre için yaşam alışıldık, meşrulaşmış ve kutsanmış akışlarından çıkıp, ütopyik özgürlük alanına giriyordu."(2014: 104) diyen Bahtin'in yorumladığı festivaller, Ortaçağ Avrupa kültürünün ürünleridir. Türk kültüründeki kutlamalarda ise resmî sis-

temin geçici de olsa ortadan kalktığı bir festivalden bahsetmek oldukça zor görünmektedir. Sözü edilen "ütopyik özgürlük alanı"nın olmadığı bir eğlencede elbette katılımın bizzat halk tarafından gerçekleştirilmesi beklenemez. Resmî sistemin ortadan kalkmadığı hatta bizzat resmî sistemin kendisinin organize ettiği bir festivalde halktan festivalin belli bir kısmına doğrudan katılımı beklenmekte ve halk çoğunlukla izleyici konumunda kalmaktadır.

Halkın doğrudan katılımının olmadığı bu festivalde iktidar ile halkın yer değişimden söz etmek mümkün görünmemektedir. İktidarın protokol olarak bizzat katıldığı festivalde iktidar düzenin devamını sağlamakta ve gücünü sergilemektedir. Festivalin mali kaynağı başta olmak üzere düzenleniş ve festivalin tarihinin kararlaştırılması konularında iktidarın elinin festivalin üzerinde olduğu yorumu yapılabilir. 21 Mart Nevruz'un halk kutlaması olmasına karşılık Uluslararası Manisa Mesir Festivali tarihi hikâyesinden de anlaşılacağı üzere zaten başlangıcında iktidarın eliyle oluşmuş bir festival olma özelliği göstermektedir. Tarihî hikâyede Merkez Efendi ve Hafsa Sultan'ın Sultan Camii minaresinden halka saçtıkları mesir macunu bugün dönemin iktidar sahibi protokolü tarafından saçılmaktadır. Dolayısıyla festivalin süre gelmiş doğasının pek de değişmediği, iktidarın erk sahibi olarak geçmişten günümüze Festival'de boy gösterdiği söylenebilir.

Mesir macununun halk hekimliğine göre 21 Mart günü yenmesi gerektiği gerçeği macunun 1539'dan

beri Nevruz Günü halka dağıtılmasına dönüşmüştür. Buna bağlı olarak Manisa'da Nevruz Kutlamaları aynı zamanda mesir macununun da dağıtıldığı gün olmuştur. Macunun ününü duyan çevre illerden insanların da Manisa'ya akın etmesi, satıcılar ve eğlence tertipleyen esnafın da bu kalabalığa karışmasıyla zamanla Mesir Macunu dağıtımı bir panayır, bir bayram hâline gelerek Nevruz'un Manisa'da kutlanan şeklini oluşturmuştur. Türklerin İslamiyet'i kabulünden öncesine dayanan kadim bir mevsimsel kutlama olan Nevruz, dinî bir boyuta sahip olan Mesir Festivali'yle iç içe geçmiştir. Uluslararası Manisa Mesir Festivali'nin uzun yıllardır kutlanarak günümüze gelmesinde kökeninin hem Türklerin çok eski bir geleneği olan Nevruz'a dayanıyor olması hem de siyasi şahsiyetlere ve dine dayanıyor olması oldukça etkilidir. Kanuni Sultan Süleyman'ın annesi Hafsa Sultan ve Merkez Efendi gibi tarihî şahsiyetlerin yönlendirdiği tarihî gerçeklik ile Nevruz'un birleşimi bu şenliği çok katmanlı bir anlamlar bütününe dönüştürmüştür. Tarihî bir gerçekliğe dayandırılan Festival'in bugün görünen şekli tarihte geçen gerçek hikâye, Nevruz ve halk hekimliği üzerine kurgulanmıştır. Stoeltje, "Festival" adlı yazısında "Festivalin mesajları, grubun paylaşılan deneyimi ve bu deneyimin çok yönlü yorumları hakkındadır." (2009: 336) demektedir. Festivale katılan insan topluluğunun ortak bir geçmişe sahip olması, yani Türklerin köklü bir kutlaması olan Nevruz ile birlikte Osmanlı Devleti'nden kalma bir mirasın halk hekimliği temelinde sürdürülmesi kültürdeki ortak payda-

yı oluşturmaktadır. Söz konusu ortak deneyimin bir yorumu olarak ortaya çıkan bu kutlamanın verdiği mesajlar da bu ortak deneyime gönderme yapmaktadır.

Başta halk bilimi olmak üzere sosyolojiden ekonomiye, iletişimden medyaya pek çok sosyal bilim dalı ile ya doğrudan ya da dolaylı yoldan ilgisi bulunan festival konusuna, sosyal bilim incelemelerinde gereken önem verilmemiştir. Uluslararası Manisa Mesir Festivali, Türkiye'deki pek çok festival arasında bilinirliği ve katılımının fazlalığıyla dikkati geçen bir festivaldir. Bunun dışında bir festival olarak köklü bir hikâyeye sahip olması ve bu hikâye sayesinde katılımcıları birbirine bağlayarak bir kültür iletişimine sahne olması yönüyle önemli bir etkinliktir. 476 yıllık geçmişe sahip köklü bir festival örneği olan Uluslararası Manisa Mesir Festivali bu çalışmanın inceleme konusu olmuştur. Birçok sosyal disiplinin farklı bakış açılarıyla incelemesine olanak sağlayan çok yönlü bir etkinlikler ağına sahip festival için tek bir inceleme yönteminden bahsetmek mümkün görünmemektedir. Bu çalışmada Uluslararası Manisa Mesir Festivali üzerinde bir festival çözümlemesi önerisi getirilmeye çalışılmıştır. Çok katmanlı bir bütün olarak festival, hikâyesi, zamanı, mekânı, yemeği, ekonomisi ve katılımı açılarından incelenmiştir. İnceleme sonucunda Uluslararası Manisa Mesir Festivali'nin söz konusu bileşenlerinin her birinin çeşitli işlevlere sahip olduğu ve bu işlevler bütünüünün köklü bir geleneği dinamik bir şekilde ayakta tuttuğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmanın halk biliminin pek çok

kadrosuyla ilgili olan ancak üzerinde yeteri kadar çalışmanın yapılmadığı festivaller üzerine yeni bakış açılarının ortaya çıkmasında küçük de olsa bir katkı olabilmesi temenni edilmektedir.

NOTLAR

- 1 (<https://www.manisamesirmacunudernegi.com/haber/uluslararasi-manisa-mesir-macunu-festivali-nisana-ertelendi/19/>).
- 2 (<https://www.manisamesirmacunudernegi.com/haber/uluslararasi-manisa-mesir-macunu-festivali-21-26-nisanda-yapilacak/26/>).
- 3 (<http://www.haberler.com/mesire-festivali-ne-referandum-ayari-9272943-haberi/>).
- 4 Makalede kullanılan fotoğraflar UNESCO Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras'ı için Osman Nuri Yüce tarafından çekilmiştir.
- 5 (<http://www.manisakulturturizm.gov.tr/TR.152278/mesir-festivali.html>).
- 6 (<https://www.manisamesirmacunudernegi.com/haber/unutulmaz-bir-festival-olacak/21/>).
- 7 (<https://www.manisamesirmacunudernegi.com/haber/unutulmaz-bir-festival-olacak/21/>).
- 8 (<https://www.manisamesirmacunudernegi.com/>).
- 9 2016 yılında gerçekleşen festival kortejine Başbakan Yardımcısı Numan Kurtulmuş, AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Selçuk Özdağ, Manisa Valisi Erdoğan Bektaş, Büyükşehir Belediye Başkanı Cengiz Ergün, milletvekilleri, protokol üyeleri ve yabancı delegasyon katılmıştır. <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1229828-476-uluslararasi-manisa-mesir-macunu-festivali/3> erişim tarihi: 16.02.2017.

KAYNAKLAR

- Bahtin, Mihail. *Karnavaldan Romana*. İstanbul: Ayrıntı Yay., 2014.
- Berk, Neval Akça. "Tarihsel Canlandırmanın Tanımı, Sınıflandırılma Çabası, Tarih Eğitimi ile Olan İlişkisi", *Turkish Studies*, Sayı 7/3, Yaz, 2012: 75-95.
- Çay, Abdulhaluk M.. *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., 1991.
- İmirgi, Aysun. "Festival Kavramı Üzerine Düşünceler", *Millî Folklor*, Yıl: Sayı: 65 2005: 29-36.

- Özdemir, Nebi. *Kültür Ekonomisi ve Yönetimi*. Ankara: Hacettepe Yay., 2012.
- Schimmel, Annemarie. *Sayıların Gizemi*. İstanbul: Kabalıcı Yay., 2000.
- Smith, Robert Jerome. "Festival ve Kutlamalar", Çev. Sibel Keskin, *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3*, Ankara: Geleneksel Yay., 2009.
- Stoltje, J. Beverly. "Festival", Çev. Petek Ersoy, *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3*, Ankara: Geleneksel Yay., 2009.
- Tuser, Hulusi. *Manisa'da Mesir*. Manisa Turizm Cemiyeti Yay., 1958.
- Yurdakul, Selin. *Bir Ürün ve Toplumsal Bütünlüşme Aracı Olarak Modern Kent Karnavalları ve Türkiye'deki Örneklerde Görülen Uygulama Farklılıkları*. Marmara Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- <https://www.manisamesirmacunudernegi.com/haber/uluslararasi-manisa-mesir-macunu-festivali-nisana-ertelendi/19/> erişim tarihi: 22.02.2017
- <https://www.manisamesirmacunudernegi.com/haber/uluslararasi-manisa-mesir-macunu-festivali-21-26-nisanda-yapilacak/26/> erişim tarihi: 22.02.2017
- <http://www.haberler.com/mesire-festivali-ne-referandum-ayari-9272943-haberi/> erişim tarihi: 22.02.2017
- <http://www.manisakulturturizm.gov.tr/TR.152278/mesir-festivali.html> erişim tarihi: 27.02.2017
- <https://www.manisamesirmacunudernegi.com/haber/unutulmaz-bir-festival-olacak/21/> erişim tarihi 16.02.2017.
- <https://www.manisamesirmacunudernegi.com/haber/unutulmaz-bir-festival-olacak/21/> erişim tarihi: 16.02.2017
- <https://www.manisamesirmacunudernegi.com/haber/unutulmaz-bir-festival-olacak/21/> erişim tarihi: 16.02.2017
- <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1229828-476-uluslararasi-manisa-mesir-macunu-festivali/3> erişim tarihi: 16.02.2017.